

Op 8 oktober aanstaande vindt in de Bergkerk te Amersfoort een studiedag plaats rondom het nieuwe liedboek dat volgend jaar zal uitkomen. Diverse nieuwe liedvormen zullen daarin voorkomen. Hoe gaan we daarmee om als kerkmusicus?

De redactie vroeg de verschillende inleiders iets te vertellen over hun workshop.

Zingen en spelen...

... zonder maat

Rob Holleman

In het *Liedboek* van 1973 staan uitsluitend strofische liederen. De liederen zijn opgebouwd uit strofen, elk met een gelijke metrische structuur. De tekst is ondergeschikt aan de metrische structuur. Versvoeten zoals *jambe*, *trochee*, *sponde*, *anapest*, *dactylus* en *amfibrachys* bepalen de ordening van de tekst, evenals de versstructuur en het rijmschema. Al die versvoeten en voorgegeven structuren gaan uitstekend samen met een melodie met een maatteken voor aan de notenbalk. Ook met een tactusteken kunnen ze wel overweg. Maar zodra een vaste metrische structuur ontbreekt, verandert het muzikale verhaal.

Sinds 1973 hebben de *Liedboek*-kerken hun muzikale horizon verbreed en kwamen er ook heel andere vormen van liturgische gezangen in beeld. Muziek om te zingen, maar 'zonder maat'. En laten al die kerkzangers die de berijmde psalmen en het kerklied uit de schat van de kerk der eeuwen met de paplepel ingegoten hebben gekregen, nu met die 'nieuwe' liturgische muziek behoorlijk wat moeite hebben. Het is een muzikaal terrein waar nauwelijks appèl op is gedaan.

In het nieuwe liedboek zal heel wat materiaal komen dat valt onder de noemer 'zingen en spelen zonder maat'. In de workshop gaat het erom hoe je de slag van het maatloze te pakken krijgt. En ook: hoe je onder een al te rigide dwang van het metrum uit kunt komen, hoe een melodie vleugels kan krijgen.

Aan de hand van een bekend lied, te zingen in diverse uitvoeringen, wordt gewerkt aan het vrijkomen van het metrum als dwingende eenheid bij zang in de liturgie. Soms komt muziek beter tot haar recht, wanneer het metrum lossier wordt benaderd. Het zingende wordt zó meer uitgenodigd, wat direct z'n uitwerking heeft op de *klank*. Ons zingen wordt fraaier, doordat we een juk van ons af kunnen gooien.

De docent van deze workshop is *Rob Holleman*, pianist, organist, dirigent en componist, werkzaam als rector-cantus van de R.K. Franciscus Xaveriuskerk te Amersfoort. Zijn adagium als kerkmusicus: *Kerkmuziek is de moeite waard. Juist de muziek maakt van elke liturgie een bijzondere. Daarom ben ik kerkmusicus.*

... met lichte muziek

Wim Ruessink

Europa raakt in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw in de ban van de lichte muziek in de kerk. Beatmissen doen hun intrede, het repertoire voor jongerenkoren begint zich te ontwikkelen. Joseph Gelineau beweert ten dien dage dat *geluidsrealisering* de enige manier zijn om erachter te komen of (nieuwe) liturgische muziek functioneert in de eredienst. Je moet de muziek de kans geven en vanuit dat

experiment je ervaringen gaan toe- en aanpassen. Helmut Huckle stelt voorwaarden voor experimenten in de liturgie. Hij trekt na een uitgebreide uiteenzetting de volgende conclusie:

We zouden ons niet moeten overgeven aan de illusie, dat de weg van de kerk gemakkelijk is en dat de populaire muziek van de laatste mode ons deinend naar het hemelrijk zal brengen. (...) Het zal er dus om gaan dat men de jazz, de folk-music en hun genres –evenals ook andere verschijnselen van het muzikale leven in onze tijd– niet gebruikt als witkalk waarmee men de historische gevels van de liturgie overschildert, maar dat men ze als muzikale middelen gebruikt waarmee een liturgische vernieuwing in onze tijd zich dient te confronteren. Het lijkt tijd te worden dat de experimenten onder dit aspect worden gezien.

Wijze woorden vooraf van twee 'zoekers' naar vernieuwing van liturgische muziek.

Ritme, melodie en harmonie zijn aspecten waarmee muziekstijlen en -genres zich van elkaar kunnen onderscheiden. De taal van lichte muziek lijkt zo vaak ánders, maar is dat ook zo?

In de workshop *Zingen en spelen met lichte muziek* gaan we aan de slag met liederen die vragen om een afgewogen balans tussen ritme, harmonie en melodie. Niet veel anders dan waarmee je als kerkmusicus altijd bezig bent. Eén belangrijk gegeven komt er echter bij: de *X-factor*! Welke mysterieus gegeven dat is, zullen we in de workshop benoemen maar bovenal: ervaren!

We zullen op zoek gaan naar liederen die zich door zowel een klassieke- als lichte-muziekbril laten bekijken. Lieder die werelden verbinden. Welke vaardigheden heb je nodig om uit de voeten te kunnen met lichte muziek? Zijn er inspirerende voorbeelden te vinden in de koraalliteratuur? Kortom: een uurtje flitsen, swingen en zingen door de lichte muziek!

Voor wie niet meer wachten kan op de *X-factor* een cryptische aanwijzing:

ga - ven brood en be - ker, van al - le men - sen jij ___ naast

Voorganger:

mij. Zo ge - ze - gend als die e - ne is er

Wim Ruessink is als cantor-organist verbonden aan de Protestantse Gemeente te Winterswijk (Jacobskerk en Zonnebrinkkerk) en als beiaardier aan de Jacobstoren te Winterswijk. Ruessink maakt deel uit van de redactie van het nieuwe Liedboek voor de Kerken dat in 2012 moet verschijnen.

... met andere instrumenten dan het orgel

Jan Marten de Vries

Het nieuwe liedboek zal veel meer materiaal uit andere dan de bekende genres bevatten: lichte muziek, Taizé, canons, wereldmuziek. En niet voor alle liederen zal het orgel het meest voor de hand liggende begeleidingsinstrument zijn.

In de workshop *Zingen en spelen met andere instrumenten dan het orgel* worden aan de hand van een aantal bekende en minder bekende liederen de mogelijkheden behandeld van diverse manieren van instrumentale begeleiding.

De piano is, na het orgel, het meest gebruikte begeleidingsinstrument in de kerk. Maar is het handig om op dat klavier de reguliere orgelzettingen te spelen of vereist de piano een eigen instrumentatie?

Sommige liederen varen wel bij percussie, maar andere weer niet. En ook niet iedere kerkruiimte is geschikt voor elke vorm van slagwerk. En wat te doen om spelers van uiteenlopende instrumenten, zowel amateurs als beroeps, uit de kring van en rond de plaatselijke gemeente bij de samenzangbegeleiding te betrekken? Het kan toch niet zo zijn dat in de kerkelijke gemeenschap zich een cellodocente bevindt, terwijl die nooit van zich laat horen behalve éénmaal per jaar als continuo bij de kerstcantate van het lokale kerkkoor! Natuurlijk kan deze celliste zelf bij begeleiding van de samenzang worden betrokken. Maar liefst niet alleen door het meespelen van de melodie of het verdubbelen van de baslijn. Misschien kan ze ook iets met leerlingen uit haar lespraktijk organiseren.

Wie klein en in eenvoud denkt en bovendien afstapt van het idee dat alle begeleiding vierstemmig en noot tegen noot zou moeten zijn, kan met een bezetting van enkele beginnende amateurcellisten en één professionele een vracht aan liederen begeleiden.

Hoe ingewikkeld moeten in zulke situaties de arrangementen worden of hoe eenvoudig kunnen ze zijn?

In die zin worden er in deze workshop geen algemeen geldende wetten verkondigd, maar wordt een poging gedaan om het enthousiasme voor het gebruik van andere instrumenten aan te wakkeren.

Het is bij het maken en zoeken van arrangementen vaak een kwestie van anders durven denken. Eerst simpel, alles terugbrengen tot de essentie: gebruik van bourdonbassen; kleine, herhaalde motieven. En dan zo mogelijk uitbouwen, zodat de goede spelers ook noten op hun niveau aangereikt krijgen.

Luisteren naar de voorstellen van de spelers is hier belangrijk. Een in eerste instantie 'fout' gespeelde noot kan de basis zijn om die fout te continueren en zo het hele arrangement te herschrijven. Ook improvisatie kan een belangrijk element vormen. De actuele begeleiding en bezetting kan worden beïnvloed door de tekstinhoud, zodat de begeleiders als inhoudelijke voorbereidingsgroep kunnen functioneren.

Wie naar deze workshop een instrument mee wil nemen, is daartoe van harte uitgenodigd. In verband met de voorbereiding is het prettig wanneer dat vooraf wordt doorgegeven aan janmartendevries@hetnet.nl.

Jan Marten de Vries studeerde piano, compositie en kerkmuziek. Sinds 1988 werkt hij als kerkmusicus o.a. met jeugd- en

kinderensembles. Van 1996 tot 2002 was hij vaste musicus van de Nieuwe Initiatievenvieringen voor jongeren in Hilversum, waar de zang werd begeleid door wisselende bezettingen, variërend van een contrabas met een bastrombone tot draailieren, djembé's en doedelzakken.

... met kinderen

Bert van Kooten en Annemarie de Heer

In het 'oude' Liedboek zijn geen speciale kinderliederen te vinden. In het nieuwe liedboek zal dat wel het geval zijn. Op de website www.liedboek.nl wordt dat zo aangekondigd:

Er zal een eigen repertoire van dergelijke liederen worden opgenomen. Deze liederen moeten een zodanig niveau hebben dat zij door de hele geloofsgemeenschap kunnen worden meegezongen zonder dat iemand zich tekort gedaan voelt. Deze liederen zullen daarom ook niet in een aparte rubriek, maar in de verschillende rubrieken van een nieuw liedboek worden opgenomen.

De kerk is een plaats waar zingen thuishoort. Je zou kunnen zeggen dat de kerk een podium is voor een heel basale vorm van *community art*. Het ideaal is dat de generaties zonder enige vorm van leeftijdsdiscriminatie samen komen en hun stem al zingend verheffen.

Maar hoe doe je dat precies met al die generaties? In dit geval: hoe doe dat je dat met kinderen? Dat gaat niet iedereen gemakkelijk af. Kerkmuzikaal vaardig zijn betekent nog niet dat je *dus* ook met kinderen aan de slag kunt. Bovendien: goed met kinderen kunnen omgaan betekent nog niet dat je *dus* ook kerkmuzikaal met hen aan de slag kunt. De kinderstem een eigen plek geven in het geheel van liturgische muziek biedt heel veel mogelijkheden, maar welke precies en hoe pak je dat aan? Hoe geef je de eigen expressiviteit van kinderen een vanzelfsprekende plaats in het grote liturgische geheel? En hoe neem je kinderen mee in een muzikale wereld die misschien wel heel erg verschilt van wat ze elders aan muzikale vorming meekrijgen? Het is gemakkelijk om te zeggen dat zingen en spelen met kinderen geweldig is, maar hoe realiseer je dat in de praktijk? Deze workshop biedt geen wondermiddelen, maar reikt gereedschap aan (of verwijst daarnaar).

De beide workshopleiders, *Bert van Kooten* en *Annemarie de Heer*, zijn ervaren in het werken met kinderen. Bert is schoolmusicus, Annemarie schoolmusicus-in-opleiding. Beiden zijn actief binnen de kerkmuziek, de een als cantor-organist, de ander als dirigent van een gemeentekoor. Ze zijn allebei vooral betrokken bij de *Kerkmuziekdagen voor de Jeugd* van Kerkzang.nl, een jaarlijks terugkerend 'zingkamp' voor kinderen en jongeren, waarbij kinderen/tieners/jongeren van circa zeven tot en met eenentwintig jaar gedurende enkele dagen vrolijk en enthousiast bezig zijn met allerlei vormen en soorten van kerkmuziek, van vroeger tot nu. Volgens plan zullen zij bij deze workshop vergezeld worden door enkele vertegenwoordigers van de doelgroep.

¹Overall waar *kind* of *kinder-* staat, kan ook *tiener* worden gelezen.